

פיוט הושענא לר' יוסף אבן אביתור

במהדורת ר' אברהם סופר [ז"ל] של ס' המכתם לר' דוד בן ר' לוי זצ"ל מנרבונה (ניו-יורק תשי"ט), נדפס גם פירוש להושענות לר' מאיר המעילי זצ"ל מנרבונה "כפי שהוא בכ"י המכתם" (עמ' 150-163). בפירוש זה מובאות פסקאות מן ההושענות, שעליהן מוסבים דברי המעילי, אבל הנוסח השלם של הפיוטים חסר היה בכתב-היד. המהדיר חיפש וחקר במחזורים נדפסים ובכתב-יד וגילה את רוב הפיוטים המפורשים והדפיס אותם בספרו (עמ' 115-149). ברם עוד הניח מקום להתגדר בו, ועפ"י דברי הפירוש להושענות של יום שני (עמ' 152-153) עלתה בידי לגלות את עצם ההושענא, אותה פירש המעילי שם. הנוסח שמור בכתב-יד אחד של הספרייה המלכותית בקופנהאגן (מס' 30, דף 169-170). * כתב היד כולל פיוטים מפייטני ספרד וצרפת לשלוש רגלים. בין ההושענות ליום חמישי בא הפיוט המתפרסם כאן. בסופו חתום השם יוסף, והחוקרים מייחסים אותו לר' אבן אביתור, אחד מחכמי ספרד הראשונים (עיין אוצר השירה והפיוט לר' דודזון, אות ל', מס' 1142). > ראה עזרא פליישר, יצירתו של יוסף אבן אביתור, דיסרטציה, האוניברסיטה העברית, תשכ"ז, עמ' 414. <

אגב, אעיר כאן על מקום סתום בפיוט "אמת אבאר הלכות סוכה", שר"א סופר הדפיסו בעמ' 115 של מהדורתו הנ"ל: לשון השורה הראשונה של ההושענא "ובהלכותיה ישנים אנדד" – ר"ל שע"י ביאור ולימוד הלכות סוכה יעורו הלומדים בלילה, מלשון "נדדה שנת המלך" ז"א שיהגו בהלכות החג כל הלילה. והנה לשון הפיוט הזה כולו.

לְמַעַן אֶבֶּל מֵאוֹר פֶּשַׁד שׁוֹעַ וְנִעְנָה / אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָא²
לְמַעַן בָּחוּר נִעְקָד לְעוֹלָה נְכוּנָה / אָנָּה ה' הַצְלִיחָה נָא⁴
לְמַעַן גְּבוּרֵי לֹו מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל / הוֹשִׁיעַ ה' אֶת עַמָּךְ אֶת שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל⁶
לְמַעַן דָּגוּל הוֹרִיד דֵּת מִשְׁמֵי שְׁבָעָה / עֲזֵי וְזַמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה⁸

* הפיוט נמצא גם בכ"י א33, 27126, של הבריטיש מוזיאום, דף 255-257, בשינויים קטנים, ואציין כאן אחדים מהם. שורה א: למען אב שוע מאור פשדים ונענה; שורה ג: למען בן נעקד לעולה מוכנה; שורה כז: למען נסתר שלשה ימים במעי דגה; שורה שלפני האחרונה: למען ישרים וסופרים מביני פתרון תבונה.

1 כלומר מאור-פשדים, הוא אברהם אבינו, ועיין תרגום יהונתן לבראשית טו ז.

2 תהלים קיח כה. 6 ירמיה לא ו.

3 יצחק אבינו. 7 משה רבנו.

4 תהלים שם. 8 שמות טו ב.

5 יעקב אבינו.

למען הדור⁹ מכהן לפני פנים בלבב נשלם/ הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם
ונשאם עד העולם¹⁰

למען ותיק¹¹ מכפר עון עורכי שונות/ ה' עוז למו ומעוז ישועות¹²

למען זך¹³ העביר עמך במצולותי רפשי/ הושיענו אלקים כי באו מים עד נפש¹⁴

למען חף¹⁵ חקות לו ברית עולם ידועה/ ה' צבאות השיבנו האר פניך ונושעה¹⁶

למען טוב¹⁷ עם ה' ועם בשר ודם/ הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם¹⁸

למען ישר מנגן וידיד¹⁹ במקדש הדומך/ עזרני אלקי ישענו על דבר כבוד שמך²⁰

למען כלול²¹ תשבי נביאנו/ ה' הושיעה המלך יענו ביום קראנו²²

למען למוד²³ יצק מים על ידי תשבי בחילה/ לה' הישועה על עמך ברכתך סלה²⁴

למען מלך²⁵ הוסיפו לו חמש עשרה גרועות/ האל לנו למושעות²⁶

למען נסתר²⁷ שלשה במעי דגה במצולה/ הושיעה כל עניי ארץ סלה²⁸

למען סגופים²⁹ שלשה אשר חלצת ותושיע/ אתה אל מסתתר אלקי ישראל מושיע³⁰

למען עולה³¹ גולה אשר מכלל העלנו/ עזרה את גבורתך ולכה לישועתה לנו³²

למען פעלת הדס ומר דרור³³ צמתו צר פושע/ מהולל אקרא ה' ומאויבי אושע³⁴

למען צנופי צניפות מכהנים³⁵ באורים ותומים/ ישראל נושע בה' תשועת עולמים³⁶

למען קדושים עשרה³⁷ נשחטו על שמך מושיע/ את עם עניי תושיע³⁸

למען רבי תורות³⁹ קובעי תרביץ קבועה/ רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה⁴⁰

למען שוקדי על דלתיך צור ישעי/ מגני ומנוסי משגבי ומושיעי⁴¹

למען תומכי יחודך בכל עת ועונה/ הושע נא והצליחה נא

למען ישרים וסופרים יודעי מדע ובינה/ הושע נא והרויחה נא

9	אהרן הכהן.	29	חנניה מישאל ועזריה.
10	תהלים כח ט.	30	ישעיה מה טו.
11	אלעזר הכהן.	31	עזרא הסופר.
12	תהלים כח ח.	32	תהלים פ ג.
13	יהושע, שהעביר את העם את הירדן.	33	אסתר ומרדכי.
14	תהלים סט ב.	34	שמואל ב כב ד.
15	פינחס.	35	לפי פירוש המעילי, מתתיהו החשמונאי ובניו.
16	עפ"י תהלים פח כ.	36	ישעיה מה יז.
17	שמואל, עפ"י שמואל א ב כו.	37	עשרת הרוגי מלכות.
18	תהלים יב ב.	38	עפ"י שמואל ב כב כה, ותהלים יח כה.
19	דוד ושלמה.	39	עיין בפירוש המעילי.
20	תהלים עט ט.	40	ירמיה יז יד.
21	אליהו הנביא.	41	עפ"י שמואל ב כב ג.
22	תהלים כ י.		
23	אלישע הנביא, שיצק מים על ידי אליהו.		
24	תהלים ג ט.		
25	חזקיה המלך, עפ"י ישעיה לח ה.		
26	עפ"י תהלים סח כא.		
27	יונה הנביא.		
28	עפ"י תהלים עו י.		

פירוש המעילי (מספר המכתם הנ"ל, עמ' 152-153):

חף – פי' נקי מלשון חף אנכי בלי פשע, וזה פינחס, ויש מפרשים חף מלשון כיסוי, כדמרגמיני' ויכס וחפא, ורצונו לומר כשכיסה לבו ומחשבתו במעשה זמרי, שהיו סבורים שגם הוא לעשות כמותו נכנס, והזכיר יהושע קודם פינחס, מפני שפינחס האריך ימים אחרי יהושע, וכ"ש אם נאמר שפינחס זה אליהו, שכך אומר בכאן "ברית עולם ידועה", שנוכל לפרש שהוא עדיין חי, או איפשר ברית הכהונה, או אם תדקדק תוכל להפך שיהא פינחס ראשון ואחריו יהושע.

חמש עשרה גרועות – פי' מעלות שהם מגרעות, וכנגד אותן המעלות הוסיפו לו עוד חמש(ה) עשרה(ה) שנים.

סגופים – פירש מעוניים, כדמרגמיני' לענות נפש, לסגפא נפש, והם חנניה מישאל ועזריה.

צניפי צניפות מכהנים – פי' אלו חשמונאי ובניו.

קדושים עשרה – פי' עשרה הרוגי מלכות.

רבי תורות – לומדי התורה.